

מה יהודים עושים עם הקיץ?

הרב אלחנן ניר

נתחיל מאסוציאציות על חורף וקיץ:¹

חורף – קור, התכנסות, עיבור, חיי עולם, בָּפְנִים, בגדים, אישה לבנים, סטטיות.

קיץ – חם, התפשטות, גדלות, חיי שעה, בחוץ, גוף, אישה ליופי, דינאמיות.

חורף – הכול מקופל אל שלו, שוקד על איזו נקודה פנימית עלומה שיש להתמלא במלוא הריכוז וההתכנסות ביחס אליה.

קיץ – הכל פורץ החוצה. מזכיר את הניסיונות של רש"ר הירש להסביר את המילה 'ברא', הפועל הראשון במקרא: "ברא קרוב אל 'ברח', 'ברה', 'פרח', 'פרא', 'פרע' – כל השורשים האלה מורים איפה על לצאת או שחרור מכבלי כפיה".²

יש להודות: יהודים יראים מסתדרים טוב יותר עם החורף, עם החושך ועם תודעת החדר לפנים חדר, וילון תוך וילון. לכן, והדבר אינו סתמי בעיני אלא דווקא ומדויק למדי: יהודים חרדים הולכים כל השנה – כולל בקיץ החם, הלח והארץ-ישראלי – בבגדי חורף שחורים ואטומים; אדם הולך ועליו אין-סוף מסכים וחוצצים בפני העולם השוטף והפרוץ, חומות-ניידות-בצורות בנויות עליו לתלפיות להגן מפני הנחש הקדמוני.

יהודים מפחדים מהקיץ. "כְּבִכְנוּרָה בְּטָרָם קִיץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרָאָה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה",³ אמר הנביא ישעיהו. קיץ – זמן ההבשלה, זמן שהדברים קורים 'על אמת'. ובעולם הזה כשיש אמת – יש סכנה. זהו זמן של 'בעודה בכפו יבלענה', זמן המשתקף בגסותו של אדם הרואה תאנה ולוקח אותה בלי לשאול את הזולת (ומה עם הברכה, יהודי?!).

בדרך של דרשנות אף ניתן לומר כי האירוע המסיים את ימי הקיץ הם ימי אלול, הבאים לסמן גבול. עד כאן קיץ, ומכאן תשובה על כל מציאות הקיץ ו'התאפסות' כבדה לקראת

¹ דברים שנאמרו בישיבה בפתח זמן קיץ תשע"א.

² רש"ר הירש על בראשית א, א, עמ' ב.

³ ישעיה כח, ד.

החורף. וכנגדו – האירוע המסיים את החורף, אלו ימי הפורים הבאים לסמן גבול. עד כאן חורף, ומכאן עד דלא ידע של שכרון חגיגת קיץ נמשכת.

א. לא ללכת לתפילה בבני-ברק

הגלות דומה לחורף. אינך אדון לעצמך אלא נתון לחסדי הרוח, לטובותיו של מזג האוויר ולרוחו של הפריץ התורן. הכניסה לארץ היא כניסה אל הקיץ – זהו המעבר מ'פנים בפנים' שבמדבר, אל ה'אחור' מלא החספוס והוויטאליות שבארץ ישראל. אנשים שראו את הקב"ה פנים בפנים תחת ההר לא נכנסו אל הארץ המובטחת. אלה חפרו לעצמם בור וטמנו עצמם בחולות המדבר. מנגד הם ראו – עם מנהיגם, משה – ושמה לא באו. רק מי שיודע לעבוד עם האחור יכול להיכנס לארץ, ורק כלב ויהושע שמלאו 'אחרי ה' – נכנסו אל הארץ. אשר על כן, אותה אינטואיציה חרדית בסיסית, שחשה שהעלייה לארץ שייכת לחילונים – ולא משנה עם נחבוש עליה כיפה סרוגה ונאכל בפאלחה כשר בהשגחת הבד"ץ – ומעדיפה להישאר מנגד ולא לבוא, חשה גם שהקיץ שייך לחילונים.

ישראל סבא הכפוף והפיקח בפיקחות הדורות העתיקה מעדיף את החורף; את לילות החורף – 'גולדען נעכט' קרא להם בערגה ר' פנחס מקוריץ. הוא מבכר את הגלות ובעיקר את הכבדות והרצינות, שכן הוא מזהה כי הקיץ שייך לגויים נטולי הדאגות הממלאים פיהם שחוק בעולם הזה. העולם אולי שייך לצעירים, אומר הסבא, אבל אלו לא חשים בו בגלות השכינה, בשבירת הכלים, בעובדה שהגילוי האלוהי חסר ונעדר. המלך והמלכה אינם דרים עוד יחד וסבא דואג. אליק, פרי קולמוסו הנודע של משה שמיר, מייצג את החילוניות של דור המדינה והוא נולד מן הים; ים – מרחב חוץ-תרבותי, חוץ-היסטורי, חוץ-לאומי. סבא לעומת זאת נולד מההיסטוריה, מהספרים, מאבני הכותל שאין להכניס אליהם אצבעות – רק לא מן הים.

'אין שכל אין דאגות', כבר נאמר, ובפראפרזה: 'אין שכל של תורה – אין דאגות'. אם אין דאגות אז משחקים מטקות על החוף בתל-אביב לאור התכלת העזה, מחוסרי לבושים ודאגות. וסבא שלנו בורח למזגן המטרטר שבתוך המערה שלו בבני ברק. הוא בורח אל דברי המהרש"ל הרועמים:

ומעתה לבי בוער כתנור על עם ה', שנקראו בשמם בחורי ה' עם הקודש, שהם שותים במיני זמר, וכמה עוונות בידם... הבחורים האידנא, שכל הבטתם אינה אלא להנאתם, ולשחוק אמרתי מהולל.⁴

⁴ ים של שלמה, גיטין, א, סימן יח.

כל ה'שיר השירים' הזה של הצעירים פשוט לא מסתדר לו, והוא מעדיף להוציא אותו מכתבי הקודש שלו ולשוב לבצרון.

ומה נותר לעשות עם הקיץ?! ר' יעקב קנייבסקי, הסטייפלר, נשאל באחת מאיגרותיו ביחס להליכה לתפילה במניין במחיר הליכה ברחוב עם מראות שאינם ראויים. הסטייפלר השיב בתשובה חינוכית חדה שעדיף בעיניו להתפלל בתפילת יחיד בבית ולא במניין, ובלבד שלא להלך ברחוב בדרך לבית הכנסת. וכדאי לזכור: הוא מדבר על הרחוב הבני-ברקי והפוריטאני של שנות החמישים, לא על החוף בתל אביב של אז, וודאי לא של היום.⁵ אמנם, יש לציין, כי ר' משה פיינשטיין לא ראה להחמרה זו וכתב כי "מסתבר שברחובות הוא דבר נקל להסיח דעתו משום שטרוד בהליכתו שלא יוזק ולא יזיק. אבל בכל אי אופן, אי אפשר לאסור דבר שאין הציבור יכול לעמוד בו".⁶

ואכן, איך הולכים בקיץ, ברחוב, עם כוחות החיים הבווערים והנעורים? איך חיים את התקופה שמט"ו בשבט לט"ו באב, ולא משאירים את תקופת הצמיחה הפיזית והרגשית הזאת רק ל'נפש הבהמית'?

ב. חיים ואחר כך תפילה

ר' נחמן מברסלב באחת משיחותיו המרגשות ביותר, שנאמרה ביום השלישי ללידת בנו שלמה אפרים, עוסק בעניינו של הקיץ:

אמירת תהלים מעלה גדולה כאלו אמרם דוד המלך בעצמו. כי הוא אמרם ברוח הקדש, והרוח הקדש מונח בתוך התיבות וכשאומרם הוא מעורר ברוח פיו את הרוח הקדש עד שנחשב כאלו אמרם דוד המלך עליו השלום בעצמו. והוא מסוגל מאד לרפאות החולה להיות לו בטחון רק על השם יתברך, שעל ידי אמירת תהלים יושיעו ה'. והבטחון הוא בחינת משענת כמו שהאדם נשען על המטה כן הוא נשען על הבטחון שבוטח שיושיעו ה' כמו שאמר דוד: "ויהי ה' למשען לי". ועל כן על ידי זה נתרפא החולה כמו שכתוב: "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקא..."

חורף הוא בחינת עיבור, וקיץ הוא בחינת לידה: ואז דבר עמנו שיחה נפלאה ונשכח הרב ומה שאני זוכר עדין הוא מה שדבר אז מענין הקיץ שהיה אז ממשמש ובא. כי שיחה זו היתה אז בימי ניסן קדם פסח בעת שהיה הברית מילה של בנו שלמה אפרים ז"ל ביום שלישי למילה. ודבר אז שבחרף כל העשבים וכל הצמחים כולם מתים. כי

⁵ גם הרב עובדיה יוסף כתב, בלשון הזהב המתונה שלו, דברים דומים: "גם דעת לנבון נקל שאם הולך לבית הכנסת הרחוק, דרך רחובות קריה שמצויות שם נשים ההולכות בבגדי פריצות, יאחז צדיק דרכו ללכת לבית הכנסת הקרוב וזה עדיף הרבה יותר משכר פסיעות, פן לא יוכל לכבוש עיניו ולהיות עוצם עיניו מראות ברע. ואשרי השם דרכיו" (יחזה דעת, כרך ב, סימן ט).
⁶ אגרות משה, אבן העזר, א, בו.

בטל כחם בחורף והם אז בבחינת מיתה. וכשבא הקיץ כולם נתעוררים וחיים ואז טוב ויפה מאד כשיוצאים לשוח בשדה 'שיחה' – זו תפלה, ותחינה ותשוקה וגעגועים להשם יתברך. ואז כל שיח ושיח השדה המתחילים לחיות ולצמח אז, כולם נכספים ונכללים בתוך שיחתו ותפלתו. והאריך אז בשיחה נפלאה בענין זה. ועוד בשאר עניינים.⁷

השיחה בנויה משני חלקים: תהילים וקיץ.

החלק הראשון עוסק בעניין הגדול של אמירת תהילים, בצורך של כל אחד למצוא את עצמו בדיבור הישראלי הכללי הנקרא תהילים: "צִרְיָה לְרֵאוֹת, שִׁמְצָא אֶת עֲצָמוֹ בְּתוֹךְ כָּל מְזֻמְרֵי תְהִלִּים וּבְתוֹךְ כָּל הַתְּחִנוֹת וּבִקְשׁוֹת וְסִלְחוֹת וְכִיּוֹצֵא. וּבְקֵל בְּפִשְׁטוֹת בְּלִי חֲכָמוֹת יְכוּלִין לְמַצֵּא אֶת עֲצָמוֹ בְּתוֹךְ כָּל הַתְּחִנוֹת וּבִקְשׁוֹת, וּבְפֶרֶט בְּתִהִלִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבִּיל כָּל יִשְׂרָאֵל, בְּשִׁבִּיל כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּפֶרֶט".⁸ התפיסה שלנו, בדרך כלל, היא זרות עמוקה ביחס לכך; שתהילים הוא תרפיה עבור זקנות בתור לקופת חולים. זה הרי לא בשבילנו. אבל ר' נחמן חווה את תהילים כיחסים החשופים ביותר שיש לנו עם ה'. הוא חי את התודעה שפרוסט מדבר עליה – ש'האינטימי הוא הכי אובייקטיבי', שבתוך כל מזמור גנוזים החיים, החיים עצמם. לכן לא בכדי ר' נתן מחליט לחתום עם הדברים הללו את הספר 'ליקוטי מוהר"ן'.

איך הולכים בעולם, ועוד בקיץ? עבור כך יש צורך בבטחון. בטחון שאפשר להיות בקיץ – להסכים לוותר על החורף – ולמסור גם אותו לקב"ה. בלשונו של ר' צדוק: "ויצחק יצא לשוח בשדה – שהוא מסר גם עניני השדה – הכול לה' יתברך, ולחיות גם בענייני השדה ועסקי עולם הזה מקום השראת שכינה".⁹

מהו הביטחון? ר' אייזיק מהומל בחדות דבריו מציין כי 'ביטחון' הוא מלשון 'טיח'. החומר ההופך קבוצת אבנים המסודרת זו על גבי זו – ואף דבוקה האחת לחברתה – לבית למגורים הוא הטיח. הביטחון הוא היכולת לספר את החיים כסיפור, כפרטים מפוזרים היוצרים דיאלוג סוער ופנימי האחד עם זולתו. הביטחון הוא המשענת. בזכותו ניתן להתהלך בחוץ, שהרי לולא משענת כיצד ניתן ללכת בחוץ מרוב מזיקים. הלוא הבריות "רואות ואינן יודעות מה רואות, עומדות ואינן יודעות על מה הן עומדות".¹⁰ אולם כאשר ישנו בטחון – נעלם הגמגום ונוצרות המילים, נוצרת האפשרות לדבר. לפני כן יש רק שברים, קרעי שיחות, בדלים מגומגמים ושברי אותיות. רק כאשר אדם מתחיל לחיות הוא יכול להתחיל לדבר, לייצר מן ההיות שלו קומה שלמה:

⁷ שיחות הר"ן, צח.

⁸ ליקוטי מוהר"ן תנינא, קכה.

⁹ פרי צדיק, מאמר קדושת השבת, מאמר ד.

¹⁰ חגיגה יב, ב.

וְכָל דָּבָר יֵשׁ לוֹ שְׁעָה. וְצָרִיף לְבֹא בְשַׁעָה זוֹ לְאָדָם זֶה, שֶׁהוּא מְשַׁרֵּשׁ אֶחָד עִם אוֹתָן הַנִּיצוּצוֹת שֵׁשׁ בְּזֶה הַדָּבָר. וְכִשְׁמַגִּיעַ זֶה הַדָּבָר לְאָדָם זֶה, וְהוּא מְקַבֵּל חַיִּית מְזֶה הַדָּבָר, הֵינּוּ מִהָאוֹתִיּוֹת הַנִּשְׁכָּרִים שֵׁשׁ שָׁם. עַל-יָדֵי-זֶה נִכְלָלִין הָאוֹתִיּוֹת הַנִּשְׁכָּרִים בְּזֶה הָאָדָם, בְּחַיִּית שָׁלוֹ, וְנַעֲשֶׂה מֵהֶם קוֹמָה שְׁלֵמָה, וּמִתְפַּשֵּׁט בְּחַיִּית שֶׁל כָּל הַגּוֹף. וְעַל-יָדֵי-זֶה נִשְׁלָמִין הָאוֹתִיּוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם שְׁלֵמוֹת.¹¹

הבעיה הרבה פעמים בקושי המוכר ביחס לתפילה היא מפני שאדם מתפלל לפני שהוא חי, ולא להפך. על מה יש לאדם שטרם פגש את החיים, 'הארד-קור' חיים, להתפלל?! על מה יש לבחור הישיבה הנורמטיבי לדון ולהתפלל כל כך הרבה?! – הוא הרי מעולם לא פגש את מושא ההתייחסות שלו פנים אל פנים. כך לא פעם נוצרת מוטציה – פרודיה לפני המציאות, לימוד על המציאות רק מניסיונות ספיגה וממענה כלפיה. לכן פורמאלית מתחילים ללמוד קבלה בגיל ארבעים, בתחנה שלאחר מפגש משמעותי ואינטנסיבי עם החיים, ולישיבת המקובלים 'בית אל' מתקבלים אנשים עובדים, דווקא עובדים. כי כדי להתפלל יש צורך לבקש על משהו, והמשהו הזה אלו החיים. הקיץ מביא חיים, את חי השעה, ובשל כך בקיץ אפשר לדבֵּר, אפשר להתפלל. לכן התפילה עוסקת בחיי השעה המתפשטים במלואם דווקא בקיץ. לא כפי שאנו מבקשים לשכנע את עצמנו, שהאינטימיות שמורה לחורף – אלא דווקא בקיץ. וט"ו באב – 'חג האדם', כפי שקרא לו הרב מאיר יהודה גץ – חל דווקא בטבור חומם של ימי הקיץ.

ג. האיטלקי כותב בבוקר

בכל העניינים ומעשה חלוקת הזמנים שמוטבעים בעולם והנהגתו הם גם כן אצל השם יתברך... וראוי לדבקה בו ולהתבונן במעשה השם יתברך – לעשות גם כן כך... וההתבוננות הוא כפי עניין הזמן.¹²

בשלב ראשון דומה שרק הכאב והחורבן מצמיחים דבקות וקרבה, אבל זהו רק בשלב הראשון. בשלב השני אדם מבין יותר מכך – הוא מבין שדבקות יכולה לבוא מתוך שלמות ושמחה. דווקא המלאות יכולה להביא דיבור. דווקא ארץ ישראל מביאה לקשר אמין ולא אסקפיסטי, חופשי ומלא בחירה ועזות; זהו קשר של האידיאל הרמח"ל, של נוכחות כה עזה בין שניים עד שהם מגיעים לטריטוריות ביחסים. זהו האידיאל בו 'לב האשה גס בבעלה'.¹³

¹¹ ליקוטי מוהר"ן קמא, נד, ג.

¹² צדקת הצדיק, יט.

¹³ כללים ראשונים, כלל כח.

לאחרונה קראתי ראיון מעניין עם הסופר האיטלקי, סאנדרו ורונזי, ובו הוא נשאל מתי הוא כותב. ככותב, השאלה הזו מעסיקה אותי ללא הרף – מתי לכתוב. לכאורה בלילה: "כל העוסק בתורה בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר 'ומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי'".¹⁴ הלילה הוא זמן של שירה וכתובה, של חסד ושל התבודדות, של הפסקת ההרעשה הבלתי פוסקת ומלאת הקנאה וצרות העין של היום – "בלילה שירו עמי". אבל ורונזי הפתיע אותי ולטובה – הוא ציין כי הוא מעדיף לכתוב בבוקר ובצהריים ולא בלילה. "אני מרגיש", ציין בריאיון, "שהלילה הוא שעה דרמטית מדי. הדברים נראים לי תמיד מוגזמים בלילה, תיאטריים, וכשאני קורא אותם בבוקר אני מוחק. אז חבל על העבודה הכפולה. שעות הבוקר הן מבחינתי שעות של פרספקטיבה יותר מדויקת. יותר מאוזנת".

הלילה והיום מתרגמים אצלי לחורף וקיץ. כי בקיץ אי אפשר לספר סיפורים דיס-פרופורציונאליים ואובר-דרמטיים. בקיץ יש איזה ישירות, דוגריות עד כדי סינוור בעיניים. ולכן – כתיבה בקיץ.

והקיץ, דווקא הקיץ, הוא הזמן לצאת לשדה ולהתבודד, להתחיל לדבר. לדבר עם נותן החיים על הדבר הזה הנקרא 'חיים', על הרצון שלי לבוא איתו בקשר חיים ולא רק בקשר מוות; להתהלך לפניו בארצות החיים אחר ההיחלצות ממות החורף, בקשר של התפרצות החיים ולא רק בכליאה וכבישה שלהם. כי אין דרך אחרת מלבד הרצון האדיר שקיים בכל המציאות ללכת ולנשום אוויר. דרך היופי, ולא בהרתעות ממנו, מתכונן הדיבור.

לא מספיקה התפילה בבית הכנסת, בתוך קירות חוצצים; זו תפילת החורף – שכיחוד קיץ, המלאים בכבוד אל יהודי החורף, אנו גם משמרים אותה מפני כבודה גם בקיץ. אבל תפילת הקיץ היא ההתבודדות. בקיץ ניתן לדבר על "תחינה ותשוקה וגעגועים", כפי שר' נחמן מדבר בשיחה הנזכרת. הכול מלא בתשוקה ופשוטים הדברים וחיים ומותר בס לנגוע, ומותר, ומותר לאהוב.

הזכרתי כעת את המילה 'לאהוב'. גם באהבה הרי ניתן לדבר על חורף וקיץ. חורף מבטא את הרחליות, ביתיות, הפמיליאריות, ההתכנסות פנימה, את החום שבכוח האשה להביא אל האיש, ואילו הקיץ מבטא את הזוגיות הלאותית – את האיש והאשה כשלעצמם. הרומנטיקה שלא פעם קבורה, מה לעשות, תחת הררי כביסות וכלים וסידורי-בירוקרטיה עשויה להיחלץ בקיץ. הקיץ משיב לזוג את האהבה, את ההליכה יחד בארץ לא זרועה.¹⁵

¹⁴ עבודה זרה ג, ב.

¹⁵ אכן, אני מודה, אני מייחס לקיץ יופי רב מדי. בקיץ יש גם את כאב השמש הקופחת, האלימה אפילו, והיובש הנורא והבדידות. אלא שכאן אני מציג במודע קיץ ספציפי, תמים וצעיר, כזה הניצב אל מול החורף ולא רק קורס אל עצמו מחוסר עניין ועייפות החומר.

ד. קיץ בטוח עם מצה בכיס

בהקשר של כל הדברים שדברנו עד כה, אביא דרשה נפלאה של ר' גרשון חנוך ליינר, האדמו"ר השלישי לשלשלת איז'ביצ'א, בספרו 'סוד ישרים'. דרשה שבכוחה להחזיק ולחזק בתקופות מעבר.

בעל ה'סוד ישרים' מדבר על הפסוק מתהילים "ה' אֶדְנִי עֹז יְשׁוּעָתִי סִפְתָּה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נִשְׁקָה".¹⁶ מהו יום ה'נִשְׁקָה' הזה? בתלמוד הירושלמי¹⁷ נאמרו כמה אפשרויות להבנה מה הוא יום הנשיקה הזה (ואיזה ביטוי עברי נאה זה). "סכותה לראשי ביום נשק – ביום שהקיץ נושק את החורף", מציע הירושלמי.

יום ה'נִשְׁקָה' הוא יום ה'jet lag'. יום החילוף. היום שבו אנחנו מגיעים למקום חדש. אלו ימי המבוכה של הימים הראשונים. התחושה שאנחנו לא אנחנו. שאנחנו לא מכירים את עצמנו וגם מסביב עוד לא מכירים אותנו; עדיין לא יודעים 'מי אנחנו באמת'. נדרשת השגחה ושימת לב מיוחדת ביחס לתקופה הזו, תקופה שבה אדם נבחן לא פעם יותר מבתקופות אחרות בהן הוא כבר יודע איך להתהלך.

והנה בזמן החורף או מחזק ה' יתברך השורשים והיסודות גבי האדם. לזה בסוף החורף, כאשר מתחלף מחורף לקיץ – צריך האדם לאכול מצה שנקרא מיכלא דמהימנא, מיכלא דאסוותא. היינו שמרגיל את האדם לבלתי יקבל רק מה שמבורר מאד, וממילא יהיה אחר-כך בקיץ, שהוא זמן הצמיחה, כל הצמחים שיצמחו נמי מבוררים היטב... וכן בכל עת שנתחלף משער לשער ומצורה לצורה שיהיה אז מצווה מיוחדת כגון בשעת זריעה יש מצווה לא תזרע וכו'... וזה הכל הם עצות כי המצווה משמר את האדם ונותן לו כח להתמשך אחר רצונו ית' בכל מיני התחלפות, וכמו שאנו מתפללים בכל שבת הפורס סוכת שלום עלינו וגו', ועל זה נאמר 'סכותה לראשי ביום נשק'.¹⁸

חורף, כאמור, הוא זמן של חיזוק. אולם בין החורף לקיץ מגיע הפסח ואכילת המצה – החפץ היהודי שמלמד אותנו להתרגל לעבודת הבירורים שהקיץ מביא יחד איתו: "שמרגיל את האדם לבלתי יקבל רק מה שמבורר מאד". בקיץ לא הכול אפשרי, ואישית אני מלא בפחד החרדי הבסיסי. אכן יש סיבה אמיתית לפחד. הרחוב היום משוגע לגמרי ונותני הטון היחידים בו אלו המפרסמים והקופירייטרים המבקשים בכל דרך למכור. אבל, אומר ה'סוד ישרים', יחד עם תודעה ופחד זה ניתן, לאחר עבודה נכונה בפסח, להלך בבטחה בקיץ.

¹⁶ תהלים קמ, ח.

¹⁷ יבמות טו, ה.

¹⁸ סוד ישרים, וורשה תרס"ב, סוכות, כ, עמ' 113.

בארץ ישראל ניתן ללכת בבטחה בקיץ אבל עם מצה בכיס (ודוק: עם מצה שמורה ושמורת בכיס), עם נקודת השיגעון הזאת שלא עוזבת את המצח.

ה. הגאולה בסתמי

הקיץ הוא האפשרות להיות גם באחור, בסתמי, בחסר המשמעות. הכניסה לארץ מותנית ביכולת לחיות גם באחור. כך כותב תלמידו הגדול של האדמו"ר הזקן, ר' אהרן הלוי מסטרשילא:

העיקר הוא לתקן בחינת אחוריים ואז יהיו בחינת האחוריים גדולים מהפנים... וכמאמר הכתוב בכלב ויהושע כי "מלאו אחרי הוי"ה", וזה נחשב להם למעלה גדולה יותר מכל ישראל שהיו במדבר, שנאמר עליהם "פנים בפנים דיבר הוי"ה עמכם", ואף-על-פי-כן לא זכו להיכנס לארץ ישראל מצד שלא מלאו את האחוריים, אבל כלב ויהושע מצד שמלאו אחרי הוי"ה – זכו למעלה גדולה להיכנס לארץ ישראל.¹⁹

הקרוב ביותר הוא אמנם הקרוב ביותר, אבל הוא איננו החיים עצמם; הוא לעולם יותר בגדר של תחליף וגלות לדבר עצמו. האחור – מלמד אותנו בדברים שכאן ר' אהרן – הוא הסתמי, הטריטוריאלי, החשוף, נטול המשמעות ומלא התסיסה. זהו המקום שאפשר אפילו להתעצבן בו. זהו הקיץ הממלא את האחור. שכן הקיום הקייצי קיים ללא הצדקה. קיים ללא המוכרחות הנוירוטית תמיד ללכת לשלב הבא ולשאול "רגע, מה יוצא מזה ולאן כל זה הולך". במובנים רבים, חיים ללא הצדקה צוררים בחובם דווקא את המבוקש, את הגאולה עצמה. על כן, רק בתודעה זו ניתן להיכנס לארץ. כשאתה סופח אליך את הגעגועים בני אלפי השנים אינך יכול לזוז, הכובד נפלא ונורא כאחד ולכל דבר יש לך מקור אך לא מקום. אתה נשאר נשון במקומך. דווקא העיסוק בלא-משמעותי, באחורי, בנטול תודעה היסטורית יום-יומית, הוא שמאפשר לבוא אל הארץ ולגאול אותה. הוא שמאפשר לראות אלוהים ואחר כך לפתוח רדיו ולצפור ברמזור כאחד האדם.

את הקיץ פתחנו בשני דברים. הדבר הראשון היה במצת הפסח האמורה, אבל ישנו דבר נוסף: ברכת האילנות הנפלאה – הברכה על האילנות הטובים ועל הבריות הטובות. בחורף אין לא אילנות ולא בריות טובות. אך בפתח הקיץ, שיר השירים פורץ במלוא נוכחותו וארץ-ישראליותו. בפתח הקיץ נאחל שנצליח לומר לקרובים לנו, וגם לנו עצמנו, כמה ברכה מגיעה להם ולנו, כמה הם טובים. וכמה ברכה מגיעה לתורה המתנערת מאלפים

¹⁹ שערי עבודה, שער ראשון, פרק יג.

שנות חורפה – מ'העבודה הבלתי מסוכנת', כפי שהראי"ה קורא לה,²⁰ של ימי החורף הגלויים, ובאה אל החיים עצמם. אל הקיץ שבשבילו ועבורו נברא העולם.

ו. נספח: עולם הבא

לא מזמן שאל אותי משהו אם אני מאמין בעולם הבא. אמרתי לו שהדבר אינו מעסיק אותי ודברי נפוצו. בעקבות זאת בא אלי בתלונה אחד מהתלמידים בישיבה ואמר שהרסתי לו את המוטיבציה לקיום המצוות, בכך שלקחתי לו את האמון בעולם הבא. אני רוצה להסביר בקצרה את דברי.

לא בכדי לא נכתבה במקרא ולו מילה אחת מפורשת על העולם הבא. אמנם ישנם רמזים שונים על כך, וחז"ל וכמובן המקובלים והזהר עסקו בכך רבות, אך דבר מפורש – אין, ולא בכדי. אני מודה שתשובתי מזכירה את דברי האדמו"ר הזקן הידועים כי אינו רוצה דבר, לא את העולם הזה ולא את העולם הבא, רק את ה' לבדו²¹, והנה יש לי אילנא רברבא להיתלות בו. אבל כוונתי אף מעבר לכך. בכוונתי הוא שעיקר החיים איננו בהישארות מוכרחת בתודעות חורפיות (ובחורף הרי אין עולם הזה שהרי הכל מת, אלא רק עולם הבא), משום שאני השתכנעתי מהרב קוק.

הרב קוק שכנע אותי כי עם ישראל, כמו האדם עצמו, נועד לחיות חיים רוחניים וממשיים בעולם הזה. כאן. לעמול על תיקון עולם ובנייתו בצורה המוסרית והקונקרטית ביותר על פני האדמה, ולא לדון על מרחב שאיננו כאן. הרבי שלי בעניין הזה הוא ר' יהודה הלוי, שכתב בספר הכוזרי (שבעיני יש בספר זה הרבה יותר אוצרות מבספר התחלתי של שיעור א'), כך:

ולכן לא נאמר בתורה אם תעשו ככל המצווה הזאת אביאכם אחרי מותכם אל גנות ואל מקום תענוגות כי אם והייתם לי סגלה ואני אהיה לכם לאלוהים ואנהיגכם ואנשים מכם יהיו עומדים לפני ועולים השמימה כאותם שהיו מתהלכים בחייהם בין המלאכים... ותאריכו ימים על הארץ שבסיועה הגעתם למדרגה הזאת היא אדמת

²⁰ "מעמד האמונה מלא תורה ובוהו וחושך, קמשונים עלו על כל שדמותיה כי לא עו דו רבות בשנים. ביחוד הופלאו מ גתיה בדורות האחרונים, אשר מפני הטיר דים והגלויות, הצרות וההעקות של כנסת ישראל, נתכווץ הלב ומורא פנימי עלה בקרבו מפני חופשה של המחשבה. על כן ברחו המחנות כולם אל העבודה הבלתי מסוכנת, אבל גם כן בלתי מועילה הרבה בהיותה מסולקת מנשמתה. כל חכמי ישראל פנו רק אל הדיוק המעשי, והשכל כולו מכל רועי האומה לא מצא שום עניין אחר כי אם פסקים או שעשוע של דרשות ופולפולים, והנשמה בגבהה העליון יושבת היא ושוממה" (קבצים מכתב יד קדשו, ב, פנקס ה', 21, עמ' קב).

²¹ דרך מצוותיך, שרש מצוות תפילה, פרק מ, עמ' קלח.

הקדש ויהיו השבע בארץ הזאת ורעבה טובתה ורעתה תלויים בענין האלוהי לפי מעשיכם.²²

רק עם היציאה לקור הגלות, וההתחפרות בתוך לבושי החורף הנדרשים, החלה ההגות היהודית לדבר על עולם הבא פרטי. אבל עם השיבה המופלאה לארץ, ניתן וראוי כבר 'לוותר' על עיסוק מרכזי ברעיונות אלו, שנדרשו אמנם לזמן הגלות. כעת ניתן לשוב לרעיון הישראלי שחי בזמן המקדש ונעלם בגלות: חיי עולם הזה שבתוכם מקופלים חיי העולם הבא. כעת: לשוב אל הקיץ.

²² כוזרי, מאמר ראשון, קט.